

Priročnik

za varovanje
premične kulturne dediščine
v muzejih na prostem

Polona Sketelj

Priročnik

za varovanje
premične kulturne dediščine
v muzejih na prostem

Polona Sketelj

Ljubljana, 2011

Izid knjige je omogočilo
Ministrstvo za kulturo Republike Slovenije

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

719:025.7/.9(035)

069:025.7/.9(035)

SKETELJ, Polona

Priročnik za varovanje premične kulturne dediščine v muzejih na
prostem / Polona Sketelj. - 2. izd. - Ljubljana : Slovenski
etnografski muzej, 2011

ISBN 978-961-6388-30-6

259156992

KAZALO

1	UVOD	5
2	IZ ZGODOVINE MUZEJEV NA PROSTEM V SLOVENIJI	9
3	OPREDELITVE TEMELJNIH POJMOV	11
4	MUZEJ NA PROSTEM	13
	Vrste muzejev na prostem	14
5	VARSTVO DEDIŠČINE	17
	Fizično varstvo	17
	Varovanje sporočilnosti	21
	Zbiralna politika	26
6	RAZISKOVANJE	30
7	IZOBRAŽEVANJE, PEDAGOŠKO–ANDRAGOŠKI PROGRAM, KOMUNICIRANJE	32
8	INFRASTRUKTURA MUZEJEV NA PROSTEM	35
9	SKLEPNA RAZMIŠLJANJA	36
10	VIRI IN LITERATURA	38
11	SEZNAM FOTOGRAFIJ	43

UVOD

Priročnik za varovanje premične kulturne dediščine v muzejih na prostem je nastal na pobudo Ministrstva za kulturo Republike Slovenije in kot del projekta za pripravo smernic delovanja muzejev na prostem v Sloveniji; projekt je prevzel Slovenski etnografski muzej leta 2008.

Na pomanjkanje normativov in standardov za delovanje muzejev na prostem strokovna javnost opozarja že desetletja. Do postavitve normativov in standardov verjetno ni prišlo zaradi zahtevnosti naloge in zaradi različnih vrst muzejev na prostem, ki so se uveljavili v svetu. Namen priročnika je, da bi skupaj z nastajajočimi standardi prispeval k enovitejšemu varovanju premične kulturne dediščine v muzejih na prostem v Republiki Sloveniji in da bi dosegli trajne oblike sodelovanja med muzeji na prostem, strokovnimi ustanovami, lokalnimi skupnostmi in Ministrstvom za kulturo.

Priročnik je v prvi vrsti namenjen vsem skrbnikom takšnih zbirk, posredno pa tudi tistim, ki skrbijo za predmete zunaj muzejev in si prizadevajo, da bi dosegli trajnejše in učinkovitejše varovanje predmetov ter da bi njihove zbirke v prihodnje dobile naziv in status muzeja. Osrednji del priročnika je s konkretnimi napotili lahko vsaj delno v pomoč tudi nepoklicnim zbiralcem in hraniteljem manjšega števila predmetov zunaj muzejev, ki si prizadevajo pri svojem delu čim bolj približati strokovnim načelom z željo, da bi predmete varovali fizično in vsebinsko primer-no.¹ Priročnik lahko podaja tudi smernice za vzpostavljanje novih muzejev na prostem.

Izbor vsebin je nastal na podlagi premišljanj strokovnega dela v Slovenskem etnografskem muzeju, zlasti pa na podlagi izkušenj dela s skrbniki (ljubitelji) muzejskih zbirk in posamezniki, ki so v Slovenskem etnografskem muzeju iskali odgovore na vprašanja, kako ravnati z dediščino. Vključena so poglobljena spoznanja o varovanju dediščine v muzejih, prilagojena so potrebam muzejev na

¹ Glede na posebnosti ljubiteljske zbiralske dejavnosti predlagamo, da se v prihodnje tej vsebini nameni posebna publikacija, članek ali razprava.

prostem in podobnim muzejem ter usklajena s temeljnimi zakoni, predpisi in standardi muzejske stroke.

Priročnik prinaša osnovne podatke o evidentiranju, pridobivanju, dokumentiranju, hranjenju in varovanju muzealij. Kljub tem podatkom pa skrbnikom zbirk v muzejih na prostem ne more in ne sme nadomestiti strokovnega izobraževanja s področja varovanja premične kulturne dediščine. Priročnik lahko le približa in nekoliko olajša delo z muzealijami, jih seznanja s temeljnimi zakonskimi izhodišči in standardi ter jim približa pomembnost naloge, ki jim je zaupana in jo opravljajo kot varuhi premične kulturne dediščine.

Namen priročnika je preprečiti hujše nepravilnosti v ravnanju z muzealijami, ki bi lahko imele dolgotrajnejše vidne posledice in katerih vzrok je neznanje. Glede na to, da muzeji na prostem varujejo tako premično kakor tudi nepremično kulturno dediščino, bi bilo v prihodnje smiselno pripraviti še priročnik za varovanje nepremične kulturne dediščine v muzejih na prostem.

Opredelitve muzejev na prostem so se od nastanka prvega takšnega muzeja ob koncu 19. stoletja pa do danes spreminjale. V različnih državah in v različnih obdobjih so se razvili raznovrstni muzeji na prostem. Tako je bil, npr., sprva muzej na prostem namenjen le ohranjanju in predstavitvi stavbne dediščine nekje na prostem, ker te dediščine ni bilo mogoče ohraniti v njenem izvirnem okolju in z njeno prvotno funkcijo. Z dolgoletnimi izkušnjami, mednarodnim prenosom in izmenjavo izkušenj, pretresanjem (in tudi trenjem) mnenj in s splošnim razvojem strok (predvsem muzeologije in spomeniškega varstva), vsekakor pa pod vplivi okolja, v katerem so posamični muzeji na prostem delovali, je nastala cela vrsta novih muzejev. Njihovo delovanje je bilo usmerjeno predvsem v poglobljanje stika z obiskovalci in k celovitejšim predstavitvam načina življenja prek izbranih prvin kulturne dediščine (npr. bivalnih razmer in navad, gospodarskih načinov, šeg in navad, obrti in tudi drugih vidikov življenja, ki se zrcalijo v materialnem, socialnem in duhovnem izročilu). Razvili so se muzeji na prostem, ki so sčasoma postali prava raziskovalna in kulturna središča in stičišča. Iz statičnih muzejev so se preoblikovali v dejavne muzeje, namenjene predstavitvam obrti, šeg in navad ter oživljanju nekdanjih kulturnih rastlin in živalskih vrst.

Za muzej na prostem so v javnosti v rabi različna poimenovanja: muzej na prostem, ekomuzej, etnopark, skansen in

podobno. Raba izraza »skansen« je neprimerna, čeprav je splošno v množični rabi, saj je povezana izključno z enim prvih in tudi najbolj sistematično urejenim muzejem na prostem, postavljenem leta 1891 v Skansnu v Stockholmu (Makarovič, Hazler, Slavec Gradišnik 2004: 345).

V slovenskem prostoru je bilo objavljenih kar veliko število strokovnih in preglednih znanstvenih člankov o muzejih na prostem spod peres strokovnjakov različnih znanstvenih disciplin. Namenjena so jim tudi izbrana poglavja v monografskih publikacijah² in zbornikih³. Vsi, ki se ukvarjajo z muzeji na prostem, se lahko seznanijo z dvema svetovno sprejetima in še vedno aktualnima dokumentoma, ki opredeljujeta naloge, poslanstvo in delovanje muzejev na prostem.

- Leta 1957 je ICOM⁴ sprejel **Deklaracijo o muzejih na prostem**. Ta v dvanajstih členih ponuja smernice za delovanje muzejev na prostem.⁵
- Leta 1982 je bila ta deklaracija **dopolnjena** in posodobljena.⁶

Muzeji na prostem, ki delujejo v Evropi, se povezujejo in izmenjujejo strokovna mnenja in izkušnje na rednih strokovnih srečanjih in posvetovanjih. V okviru ICOM deluje **Združenje evropskih muzejev na prostem (AEOM: Association of European Open-Air Museums)**, kateremu se lahko pridružijo zaposleni v muzejih na prostem. Sicer za muzeje na prostem tako kakor za druge muzeje veljajo nekateri splošno sprejeti standardi in zakoni, npr.:

- *Icomov kodeks muzejske etike*, Ljubljana 2005;
- Pravilnik o strokovnih, prostorskih in tehničnih pogojih za izvajanje javne službe na področju varstva kulturne dediščine (*Uradni list RS*, št. 113/2000; ne velja od 1. 3. 2008, a se še uporablja do 1. 3. 2009);
- Pravilnik o vodenju inventarne knjige premične kulturne dediščine (*Uradni list RS*, št. 122/2004 (ne velja od 1. 3. 2008, se še uporablja do 1. 3. 2009));
- Zakon o uresničevanju javnega interesa za kulturo (*Uradni list RS*, št. 77/2007);
- Zakon o varstvu kulturne dediščine (*Uradni list RS*, št. 7/1999, št. 16/2008).

Dopolnjena deklaracija opredeljuje, da mora(jo) muzej na prostem voditi znanstvenik(i) s tega področja, lahko tudi ljubitelj(i), ki pa mora(jo) imeti znanje o tem področju in sposobnost vodenja (Dopolnila k ICOM-ovi deklaraciji o muzejih na prostem, nav. po Keršič 1992: 407). Dejansko je za upravljanje muzejev mogočih več organizacijskih

² Mdr. delo Vita Hazlerja Podreti ali obnoviti (1999).

³ Izbrana literatura o muzejih na prostem in ekomuzejih je v priročniku navedena v seznamu virov in literature.

⁴ ICOM (International Council of Museums) oz. Mednarodni svet muzejev je na mednarodnem muzejskem področju najpomembnejša nevladna organizacija.

⁵ V slovenskem prevodu je vsebina deklaracije dosegljiva med drugim v članku Irene Keršič (Keršič 1991: 227–234).

⁶ V slovenskem prevodu je predstavljena tudi v članku Irene Keršič (Keršič 1992: 405–415).

oblik, vse morajo biti prilagojene razmeram in potrebam okolja delovanja muzeja in biti vsaj do neke mere usklajene na državni ravni. Pri tem mora biti zadoščeno vsaj dvema pglavitnima zahtevama: 1. delovanje v skladu s poslanstvom muzeja, 2. ustrezen strokovni nadzor nad delovanjem muzeja. Le v tem primeru je muzej upravičen prejemati sredstva iz državnega proračuna oziroma mu je mogoče podeliti koncesijo za izvajanje muzejske dejavnosti.

IZ ZGODOVINE MUZEJEV NA PROSTEM V SLOVENIJI

2

Prve zamisli o muzeju na prostem so v Sloveniji krožile že pred prvo svetovno vojno. V tem pogledu torej Slovenija ni zaostajala za drugimi evropskimi državami. Resnejši načrti pa so bili pripravljene in predstavljeni šele po drugi svetovni vojni. Ustanovitev muzeja na prostem je predložil takratni ravnatelj Etnografskega muzeja⁷ Boris Orel. Predvidel je postavitve slovenskega etnoparka oziroma osrednjega muzeja na prostem, kar naj bi uresničili skupaj s pridobitvijo nove stavbe za Etnografski muzej. Z mislijo na postavitve muzeja na prostem je s sodelavci evidentiral številne stavbe, vključno z njihovim notranjim inventarjem. Navezal je mednarodne stike in bil tako med soavtorji Deklaracije o muzejih na prostem iz leta 1957.

⁷ Leta 1964 preimenovan v Slovenski etnografski muzej.

V šestdesetih in sedemdesetih letih 20. stoletja so v Sloveniji postavljali posamične objekte (stanovanjske hiše, kašče, mline, žage, čebelnjake, kozolce, vodnjake, sušilnice za sadje, partizanske tiskarne...) k muzejskim zgradbam ali že zaščitenim hišam (npr. k rojstni hiši Josipa Jurčiča) (Keršič 1996: 12, 13). To so bili zametki krajevnih in regionalnih muzejev na prostem. V osemdesetih in devetdesetih letih so nastali nekateri novi muzeji na prostem, npr. v Rogatcu (Muzej na prostem Rogatec), Sečovljah (Muzej solinarstva), v Pleterjah (Muzej na prostem Pleterje). Omeniti velja še kaščo pri gradu Zaprice v Kamniku (Makarovič, Hazler, Slavec Gradišnik 2004: 345).

Poleg samega postavljanja muzejev na prostem je bilo v času od šestdesetih pa vse do devetdesetih let podanih veliko teoretičnih izhodišč, izmenjanih je bilo veliko strokovnih mnenj (zagovornikov in nasprotnikov muzejev na prostem) na najrazličnejših srečanjih in posvetovanjih pod okriljem strokovnih ustanov in Slovenskega etnološkega društva.

Etnologi, zaposleni v muzejih in na zavodih za varstvo kulturne dediščine, so sodelovali s strokovnjaki iz tujine in se udeleževali mednarodnih posvetov pod okriljem Zveze evropskih muzejev na prostem. Prav ta srečanja so prispevala k dodatnemu zorenju zamisli o muzejih na prostem v Sloveniji. Zelo pomembna je bila udeležba slovenskih predstavnikov na 14. posvetu omenjene zveze v Rožnovu leta 1990. Na podlagi predstavljenih vsebin in ob ogledu muzejev na prostem so tedaj opustili zamisel o osrednjem nacionalnem muzeju na prostem. Začeli so se zavzemati za ustanavljanje regionalnih in krajevnih muzejev na prostem. Tako je nastala tudi zamisel o Mreži muzejev na prostem (Koželj 1996: 107). Za uresničitev tega projekta je bila izvedena že vrsta postopkov, vendar do dokončne uresničitve še ni prišlo.

OPREDELITVE TEMELJNIH POJMOV

3

Dediščina

Zakon o varstvu kulturne dediščine opredeljuje dediščino kot »dobrene, podedovane iz preteklosti, ki jih Slovenke in Slovenci, pripadnice in pripadniki italijanske in madžarske narodne skupnosti in romske skupnosti, ter drugi državljane in državljani Republike Slovenije opredeljujejo kot odsev in izraz svojih vrednot, identitet, verskih in drugih prepričanj, znanj in tradicij. Dediščina vključuje vidike okolja, ki izhajajo iz medsebojnega vplivanja med ljudmi in prostorom skozi čas.« (Zakon 2008: čl. 1) Zaradi velikega pomena, ki ga ima dediščina za Slovence, je treba z njo ravnati v skladu z zakonsko uveljavljenimi predpisi in glede na splošno sprejete prakse strok, ki se ukvarjajo z njenim varovanjem.

Premični spomenik

»Premični spomenik je premičnina ali zbirka, ki:

- predstavlja izrazit dosežek ustvarjalnosti ali dragoce-
no prispeva h kulturni raznolikosti,
- je pomemben del življenja na območju Republike Slo-
venije ali njenih regij ali
- predstavlja pomemben vir za razumevanje zgodovin-
skih procesov, pojavov ter njihove povezanosti s seda-
njo kulturo.

Premičnina ali zbirka premičnin pridobi status premičnega spomenika z vpisom v inventarno knjigo državnega ali poo-
blaščenega muzeja ali z razglasitvijo.« (Zakon 2008: čl. 17)

Zbirka predmetov

Zbirka je urejena skupina muzejskih predmetov, ki jih združuje enak ali soroden namen uporabe, podobne obli-
kovne in druge značilnosti. Zbirka so tudi vsi predmeti
nekega muzeja, ki so ustrezno urejeni.

Kustos

Kustos je varuh muzejskih predmetov, skrbnik muzejske
zbirke, »ki zbira, vzdržuje in proučuje muzejske predme-
te.« (Slovar slovenskega knjižnega jezika 1995: 468)

Muzej

Po opredelitvi Mednarodnega sveta muzejev (ICOM) je muzej »za javnost odprta, nepridobitna, stalna ustanova v službi družbe in njenega razvoja, ki zaradi preučevanja, vzgoje in razvedrila pridobiva materialne dokaze o ljudeh in njihovem okolju, jih hrani, raziskuje, o njih posreduje informacije in jih razstavlja.« (Icomov kodeks muzejske etike 2005: 9)

Zakon o varstvu kulturne dediščine opredeljuje muzej kot »stalno organizacijo v službi družbe in njenega razvoja, ki je odprta za javnost in ki zbira, ohranja, dokumentira, preučuje, interpretira, upravlja in razstavlja dediščino ter posreduje podatke o njej z namenom razvijati zavest o dediščini, širiti vedenje o njenih vrednotah in omogočati uživanje v njej.« (Zakon 2008: čl. 3)

Državni muzej je »javni zavod, ki ga ustanovi država zato, da zagotovi varstvo premične dediščine, ki je državnega pomena.« (Zakon 2008: čl. 19)

Pooblaščen muzej je »muzej, katerega ustanoviteljica ni država, ki opravlja državno javno službo na področju varstva.« (Zakon 2008: čl. 3)

MUZEJ NA PROSTEM

Na mednarodni ravni je muzeje na prostem prva definirala Deklaracija o muzejih na prostem, ki jo je sprejel ICOM leta 1957. Po njej je muzej na prostem »zbirka spomeniško vrednih stavb ali poslopij, ki so: 1. stalno dostopne javnosti; 2. praviloma pripadajo ljudski kulturi in predindustrijski arhitekturi; take zgradbe so: kmečke, pastirske, ribiške, rokodelske, trgovske, delavske hiše (prebivališča); gospodarska poslopja (mlini, lončarne), trgovine ..., skratka vse pomembne sestavine podeželske in mestne, posvetne in cerkvene, javne in cerkvene arhitekture te vrste; 3. k temu lahko prištejemo: spomenike 'visoke arhitekture' (podeželske dvorce, kapele, zgodovinske stavbe itn.), če ne morejo ostati na kraju nastanka, pa tudi pomembne stavbe iz industrijskega obdobja. Take stavbe je potrebno predstaviti javnosti popolnoma opremljene.

Celotna zasnova narekuje vzgojno in izobraževalno dejavnost (v enem izmed prostorov potekajo predavanja, spremljana s sodobnimi vizualnimi pripomočki; na prostem naj bi prikazovali ljudske plese in pesmi ter šege; v restavraciji, opremljeni v značilnem slogu, naj bi pogostili obiskovalce, itd.« (nav. po Keršič 1981: 230).

Te muzeje splošno opredeljuje 1. člen dopolnjene Deklaracije o muzejih na prostem⁸, najpomembnejšega dokumenta, ki na mednarodni ravni podaja temeljna vodila za muzeje na prostem, »kot znanstveno načrtovano, vodeno ali nadzorovano ustanovo, ki na izbranem zemljišču prikazuje način poselitve, graditve stavb, življenja, gospodarjenja v določeni kulturi. ... Zbirka mora prikazovati zgodovinsko verodostojno podobo kraja, medsebojno povezanost stavb in njihovo uporabnost, prav tako njihovo posebno skladnost z naravnim in umetnim (kulturnim) okoljem. Zato moramo stavbe skrbno razporediti z ozirom na njih same in njihovo namembnost ter na naravno ozadje. Enako pozornost moramo posvetiti njihovi opremi, pohištvu, orodju itn.« (Dopolnila k ICOM-ovi deklaraciji o muzejih na prostem, nav. po Keršič 1992: 407). Danes večina strokovnjakov pri opredeljevanju pojma izhaja prav iz te opredelitve.

⁸ V nadaljevanju navajamo kot dopolnjeno deklaracijo.

Vrste muzejev na prostem

Vse enostranske opredelitve muzeja na prostem bi bile zaradi pestrosti njegovih pojavnih oblik neprimerne in neuporabne, saj bi vnaprej izključile druge oblike muzejev na prostem. Zavedati se je treba, da so muzeji na prostem prilagojeni okolju, v katerem delujejo, in so pogosto odsev možnosti in potreb okolja. Tako se je v svetu razvilo veliko po vsebini in namenu raznovrstnih muzejev na prostem. V njih se prepletata nepremična in premična kulturna dediščina.

1. Po načinu varovanja kulturne dediščine so muzeji na prostem treh vrst; tisti, ki:

- varujejo dediščino »in situ«, torej v njenem izvirnem prostoru, spremenjena je le prvotna namembnost stavb ali predmetov, ki preide v muzejsko,
- varujejo stavbno dediščino (lahko vključno z inventarjem) z njeno premestitvijo iz izvirnega okolja na novo lokacijo (pri tem je treba opraviti izbor objektov in lokacij),
- so kombinacija: k že obstoječim objektom, ki jih varujejo »in situ«, prenesejo za muzejske potrebe izbrane stavbe od drugod.

2. Glede na izvir kulturnih spomenikov so:

- muzeji na prostem s spomeniki iz ruralnega okolja,
- muzeji na prostem s spomeniki iz urbanega okolja,
- kombinirani muzeji s spomeniki iz urbanega in iz ruralnega okolja.

Ne glede na izvir spomenikov so lahko predstavljene stavbe različnih družbenih plasti in skupin (kajzarjev, malih, srednjih, velikih kmetov, obrtnikov, delavcev, plemičev). Največ je mešanih muzejev, izjema so tisti, ki želijo predstaviti način življenja prebivalcev ene same družbene plasti ali skupine v določenem času in prostoru.

3. Muzeji na prostem se razlikujejo po številu objektov, ki jih razstavljajo.

Predstavljena je lahko ena sama stavba, manjša skupina stavb (ponavadi zaokrožene narave, npr. stanovanjska stavba z gospodarskimi objekti in pripadajočim dvoriščem) ali pa večja skupina po namenu uporabe sorodnih ali pa raznovrstnih stavb. Poleg tega so nekateri muzeji na prostem specializirani, npr. takšni z več stavbami, ki predstavljajo zgodovino obrtnih dejavnosti in tehničnih priprav ter promet in industrijo.

4. Razstavljajo različne ali sorodne objekte po njihovi primarni namembnosti.

Razstavljene so lahko stanovanjske hiše, gospodarski objekti (mlini, žage, skednji, hlevi, čebelnjaki, trgovine, obrtne delavnice) in javne stavbe (šole, cerkve).

5. Glede na čas nastanka in uporabo objektov predstavljajo:

- objekte iz predindustrijskega obdobja,
- objekte industrijskega obdobja.

Deklaracija o muzejih na prostem predlaga razstavljanje obeh vrst objektov.

6. Glede na ozemlje oz. območje, ki ga muzeji na prostem pokrivajo, so muzeji:

- lokalni (krajevni),
- regionalni,
- nacionalni.

Določitev območja muzeja je pogosto povezana s političnimi enotami in s strokovnimi opredelitvami značilnih zaokroženih prostorskih kulturnih enot.

7. Po obsegu in vrsti dejavnosti lahko muzeje na prostem delimo na:

- tiste, ki na klasični muzeološki način razstavljajo posamične prvine kulturne dediščine, in sicer tako, da posamične stavbe in njihov inventar ustrezno interpretirajo;
- tiste, v katerih razstavljene objekte dopolnjujejo dejavnosti, npr. prikazi obrtnih dejavnosti, znanj, šeg, kulturne prireditve in podobno;
- žive(če) zgodovinske kmetije (living historical farms), ki skušajo čim nazorneje predstaviti način življenja na konkretni domačiji v konkretnem času. Temu cilju je podrejena predstavitev stanovanjske hiše (ali hiš) in gospodarskih objektov z vsem inventarjem, pripadajoče obdelovalne zemlje, posejane s kulturnimi rastlinami tistega časa in celo z vrstami živali, ki so jih tedaj imeli na kmetiji;
- muzeje na prostem, ki usmerjajo posebno pozornost na naravno okolje in ekologijo; v teh muzejih na naravi prijazen način gojijo že izumrle ali ogrožene rastlinske in živalske vrste in z zgledom pospešujejo ekološko in biološko kmetijstvo na širšem območju (Keršič 1999: 406).

Ekomuzeji

Ekomuzeji so trenutno najsodobnejša in tudi najbolj do-
gnana oblika muzejev na prostem, ki jo pozitivno ocenju-
jejo strokovnjaki različnih ved.

Ekomuzeji nastajajo v lokalnih skupnostih z namenom,
da bi ohranili in opozorili na tiste prvine dediščine, ki
so glavni nosilci krajevne identitete in s tem odločilno
prispevajo k ohranjanju skupinskega spomina krajanov.
Zaradi tega sta kulturna in naravna dediščina določenega
prostora obravnavani celostno, predstavitve so usmerjene
na razmerje med človekom in naravo. Z izbranimi kul-
turnimi spomeniki prikazujejo način življenja lokalnega
prebivalstva in »razmerja med človekom in okoljem v do-
ločenem času« (Grafenauer 2000: 60). Dediščino torej
ohranjajo v njenem izvornem okolju. Ti muzeji ohranjajo
tudi znanja in veščine, ki so omogočile razvoj posamičnih
oblik dediščine (npr. obrtne dejavnosti in znanja) (Deli-
bašič, Hadžikadunić, spletna objava), in katero od šeg in
navad.

Glavni nosilci snovanja, uresničitve in upravljanja ekomu-
zejev so lokalne skupnosti in lokalno prebivalstvo. Prav
dejavno vključevanje lokalnega prebivalstva v delovanje
ekomuzejev je bistvenega pomena za uresničevanje njihove
poslanstva; ti muzeji namreč vplivajo na trajnostni
razvoj lokalne skupnosti in postajajo vzgojna in izobraže-
valna središča ter nasploh prispevajo k pozitivnem odnosu
do kulturne in naravne dediščine na območju delovanja.

VARSTVO DEDIŠČINE

Muzeji na prostem varujejo nepremično in premično kulturno dediščino, v nekaterih primerih tudi naravno dediščino. Po dopoljnjeni deklaraciji je »glavna vloga muzejev na prostem varovati in ohranjati kulturno dediščino; v tem so podobni drugim uradnim ustanovam za varstvo kulturne in naravne dediščine« (Dopolnila k ICOM-ovi deklaraciji o muzejih na prostem, nav. po Keršič 1992: 408).

Z vsemi originalnimi predmeti, ki jih muzej vključi v zbirke in temeljito strokovno obdela, je potrebno ustrezno ravnati. Izhodišče za ustrezno varstvo so slovenski in mednarodni strokovni standardi ter zakonska določila za varstvo in ohranjanje premične kulturne dediščine. Varstvo obsega tako fizično varstvo muzealij kakor tudi varstvo vsebine oziroma vseh njenih pomenov.

Fizično varstvo

Tako kakor v vsakem muzeju je tudi v muzejih na prostem treba zagotoviti ustrezno fizično varstvo dediščine; to pa je preventivno in kurativno.

Poglavitni postopki preventivnega varstva so:

- zagotovitev ustreznega prostora za hranjenje in razstavljanje muzealij (predvsem ugodnih klimatskih razmer),
- izbira ustreznega načina shranjevanja in razstavljanja predmetov,
- stalen nadzor nad depojskimi in razstavnimi prostori in predmeti,
- ustrezen transport predmetov,
- preprečevanje škode, ki jo na predmetih lahko povzročijo ljudje (obiskovalci in skrbniki zbirk),
- zagotovitev protipožarne varnosti, varnosti pred vodo in elementarnimi nesrečami.

Postopki kurativnega varstva obsegajo restavratorske posege na predmetih.

Zagotovitev primerne prostora

Za predmete, ki niso razstavljeni, je treba urediti ustrezne depojske prostore. V razstavnih, depojskih in drugih prostorih morajo biti čim primernejše klimatske razmere. Priporočljiva temperatura za večino muzejskih predmetov je med 16 in 18° C, relativna vlaga pa med 45 in 55 % (Mlinar, Antoš 2004: 11). Podrobnejša navodila za posamične materiale (les, kovina, papir, tekstil) in za občutljivejše predmete (poslikave) so navedena v restavratorskih in konservatorskih priročnikih.⁹ Predmeti ne smejo biti izpostavljeni neposredni ultravijolični svetlobi. Idealne razmere je mogoče ustvariti zlasti na razstavah, ki jih muzeji na prostem dodatno ponujajo v posebnih, za to namenjenih prostorih. Vsekakor pa je potrebno preprečiti predvsem velika nihanja relativne vlage, temperature in svetlobe, kar je mogoče doseči s stalnim nadzorom klimatskih razmer v prostoru.

V depojskih in razstavnih prostorih naj ob predmetih ne bodo organske in druge snovi (npr. hrana), v katerih se lahko zaredijo škodljivci. Prostore z muzealijami je treba redno pregledovati in čistiti (vključno z odstranjevanjem prahu, v katerem se radi zaležejo mikroorganizmi). Za čiščenje se uporabljajo predmetom neškodljiva sredstva. Pomembno je, da med muzejske predmete ne uvrščamo na novo pridobljenih predmetov, ne da bi prej opravili dezinfekcijo in dezinsekcijo, saj se lahko škodljivci razširijo na vse predmete.

Izbira načina shranjevanja in razstavljanja predmetov

Predmeti naj bodo shranjeni in razstavljeni tako, da se ne morejo poškodovati. Že pri sami namestitvi predmetov v razstavnih in depojskih prostorih ne smemo poseči v njihov videz (ni dovoljeno vrtanje v predmete, krajšanje ipd.), premisliti moramo o načinih pritrjevanja, obešanja in se pri tem izogibati načinom, ki bi sčasoma predmetom lahko škodovali (npr. pod vplivom teže se lahko kosi tekstila strgajo, zato jih shranjujemo na oblazinjenih obešalnikih). Predmeti morajo biti nameščeni stabilno, tako da se ne morejo prevrniti. Priporočljive so protiprašne in zračne vitrine, v depojskih prostorih omare s predali, policami, zaprte in odprte police ter poleg tega še uporaba embalaže, in sicer po možnosti takšne, da se v njej ne

⁹ Priročnike muzejske konservatorske in restavratorske dejavnosti med drugim objavlja Skupnost muzejev Slovenije. V njih najdemo podatke o poglavitnih postopkih konserviranja in restavriranja predmetov iz posamičnih materialov, o splošnih konservatorsko-restavratorskih tehnikah, preventivni konservaciji in drugih postopkih muzejske konservatorske in restavratorske dejavnosti. Leta 2011 je izšel v zbirki Priročnikov SEM Priročnik za Nego predmetov kulturne dediščine (ur. Ana Motnikar, izdajatelj Slovenki etnografski muzej in Skupnost muzejev Slovenije).

nabira vlaga oz. kondenzat. Predmete shranjujemo pregledno po zbirkah, tako, da je jasna njihova razporeditev. Priporočljivo je oštevilčiti police in omare ter tako ustvariti pregleden način shranjevanja predmetov.

Preprečevanje škode, ki jo na predmetih lahko povzročijo ljudje

Obiskovalci naj nenadzorovano ne prijemajo predmetov, zlasti ne redkih in tistih iz občutljivih materialov. Izjema so muzealije v muzejih, ki so zasnovani tako, da temeljijo na uporabi predmetov. Zavedati pa se je treba, da vsaka vnovična uporaba neizogibno vodi do propadanja predmetov. V številnih ekomuzejih »predmetov ne zbirajo, ampak z njimi živijo na specifičen način, tako da jih hrani in uporabljajo. ... V njih funkcionalna identiteta predmetov raste. S takšno zaščito funkcionalnosti predmetov se varuje 'software', znanje in tehnologija nastanka predmeta« (P. Van Mensch, nav. po Maroevič 1993: 173). Za dotikanje in tudi drugače za didaktično uporabo so primerne replike, kopije, ponaredki in ponazorila¹⁰ izvirnega predmeta ali primerki predmetov, ki jih hrani muzej v večjem številu. Uporaba takšnih eksponatov omogoča sproščenejši način razstavljanja. V izdelavo kopij, ponaredkov in ponazoril se lahko vključijo obrtniki iz okolja, kjer deluje muzej. Izdelujejo jih lahko v muzeju in tako bogatijo muzejsko ponudbo. Zavedati pa se je treba, da ti predmeti sami niso tako povedni, kakor so povedni originali; izvorni predmet namreč omogoča razbrati sledi nešteti uporabi in zgodbi.

Muzej naj bo zasnovan tako, da se preprečijo kraje muzejskih predmetov. Priporočljivo je jasno označiti dovoljene poti gibanja in dostope do posamičnih delov muzeja. Mogoče je tudi omejiti število obiskovalcev, ki si lahko naenkrat ogledujejo posamične dele muzeja in njihovo notranjost. Posebej za dragocene predmete je priporočljivo, da so v zaklenjenih vitrinah. Muzeji predmetov tudi ne sposojajo za potrebe splošne rabe zunaj njih, naj bo v lokalni skupnosti ali širše (npr. za razne prireditve, gledališke predstave).

Zaposleni v muzeju morajo z muzejskimi predmeti ravnati tako, da jih ne poškodujejo. Vsako ravnanje s predmeti naj bo skrbno premišljeno. Za prijemanje predmetov naj uporabljajo zaščitne rokavice, s čimer se prepreči stik

¹⁰ *Replika* je po videzu, snovi in tehniki izdelave popolnoma enaka originalu in je celo delo istega izdelovalca kot original. Kopija se po videzu, snovi in uporabljenih tehnikah ne razlikuje od originala, izdelava pa jo drug izdelovalec in nastane v drugem časovnem obdobju kot izvorni predmet. »Kopije so izdelane v omejenem številu, navadno so oštevilčene in opremljene s certifikati« (Keršič, Rogelj Škafar, Sketelj, Žagar 2001: 91). Ponaredek je popolnoma enake oblike kakor originalni predmet, vendar se od njega loči po uporabljeni tehniki izdelave, po snovi in izdelovalcu. »Ponaredki smejo (za razliko od kopij in replik) enkratne »napake« na predmetu, ki so nastale ob izdelavi, uporabi ali zaradi preprostega staranja (patina), prezreti (za razliko od kopij in replik). Tudi dobri ponaredki, opremljeni s certifikatom, ki opominja na odstopanje od originala, so izdelani v omejenih količinah, priporočljivo je, če so oštevilčeni« (Keršič 2001: 91). Ponazorilo se lahko loči od originala »po velikosti, materialu, dovršenosti zunanjega videza, tudi notranji sestavi, če to ni na škodo njegove nazornosti. Navadno gre za stilizacijo oz. ponazoritev nekega kulturnega elementa (na primer poljska razdelitev, tipi naselij, makete stavbnih tipov ipd.) oz. nazorni prikaz delovanja, izdelovalnih oz. razvojnih faz ipd.« (Keršič, Rogelj Škafar, Sketelj, Žagar 2001: 91).

7

s človeškim potom, v katerem so za muzealije škodljive kisline. Priporočljivo je, da se zaposleni s podrobnejšimi navodili ravnanja z muzealijami seznanijo v strokovnem izobraževanju.

V depojskih in razstavnih prostorih ni dovoljeno kaditi in se prehranjevati.

Protipožarna varnost, varnost pred vodo in elementarnimi nesrečami

V muzeju na prostem je treba zagotoviti ustrezno protipožarno varnost in pripraviti načrt varovanja objektov in predmetov v primeru požara, povodnji in naravnih nesreč. Strokovno osebje mora biti seznanjeno z načrtom in biti ustrezno strokovno usposobljeno, kako ravnati v primeru nesreč. Na vidnem mestu morajo biti obešene pomembne telefonske številke in smeri gibanja, potrebne v primeru nesreč.

Konservatorski in restavratorski posegi na premični kulturni dediščini

Pred uvrstitvijo predmetov v zbirko je treba opraviti temeljna konservatorska in restavratorska dela. Postopki konserviranja in restavriranja naj bodo skrbno premišljeni. Z njimi namreč ne smemo poseči v izpovednost predmetov. Zelo pomembno je sodelovanje med skrbniki zbirk (kustosi) in konservatorji oziroma restavratorji, ki skupaj presodijo, kaj na predmetih je treba nujno ohraniti¹¹ oziroma kateri deli predmetov in kako naj bodo dopolnjeni v restavratorskih postopkih. Najosnovnejši

¹¹ Odločamo se, mdr., ali bomo odstranili snovi, ki pričajo o uporabi predmeta.

8

postopki so povezani s čiščenjem predmetov in utrjevanjem njihove strukture oziroma z zaščito pred nadaljnjim propadanjem, ko so vključeni v muzejsko zbirko. Propadanje prepreči tudi pravilno shranjevanje že očiščenih predmetov.

Večji posegi se nanašajo na dopolnjevanje oblike, strukture in barve predmetov, da bi s tem povedali nekaj več o njihovem prvotnem videzu ali pa celo obnovili prvotni način delovanja. Vsi večji konservatorski postopki naj bodo »čimbolj reverzibilni, vse spremembe se morajo jasno ločiti od prvotnega stanja predmeta ali primerka.« (Icomov kodeks muzejske etike 2005: 19)

Vsi restavratorski in konservatorski posegi na predmetih morajo biti evidentirani. V ta namen se vodi posebna dokumentacija. Za pravilne restavratorske in konservatorske posege na predmetih je treba pridobiti ustrezne strokovnjake; po potrebi se zagotovi sodelovanje kustosov in restavratorjev iz drugih muzejev in sodelovanje strokovnjakov Restavratorskega centra RS. Sodelovanje naj poteka v obliki svetovanja.

Varovanje sporočilnosti

Premična kulturna dediščina v muzeju na prostem ne sme biti deležna fizičnih posegov, s katerimi bi posegli v njeno izpovednost oziroma s katerimi bi jo kakor koli okrnili. Poleg ustreznega fizičnega varovanja predmetov njihovo vsestransko sporočilnost ohranja ustrezna muzejska dokumentacija.

Dokumentacija o predmetih

Za premično dediščino so pomembni vsi podatki, ki govorijo o izviru, uporabi, ohranjenosti predmetov, trenutnem nahajališču, restavratorsko-konservatorskih posegih, in vse, kar omogoča natančno identifikacijo predmetov. Muzejska dokumentacija naj bo čim bolj usklajena in prilagojena muzejski dokumentaciji v drugih slovenskih muzejih.

Prve in osnovne podatke o predmetih posredujejo že na »terenu« lastniki predmetov. Podatki, pridobljeni na ta način, naj bodo čim podrobnejši in čim bolj prilagojeni potrebam inventarne knjige. Na terenu je priporočljivo fotografirati predmete v »naravnem« okolju in zbrati o njih čim več dodatnih virov, npr. dokumente, fotografije

in druge pisne, slikovne in ustne vire. Predvsem je pomembno podatke o samih predmetih dopolniti s podatki o njihovih uporabnikih in izdelovalcih.

Muzej ima vse te dokumente arhivirane v svoji fototeki (tudi digitalni), videoteki in urejeni zbirki elektronskih nosilcev (CD, DVD).

V dokumentacijskem postopku predmetov nastanejo temeljni dokumenti:

- vhodni obrazec,
- akcesijski obrazec,
- inventarna knjiga,
- izhodni obrazec.

Vhodni obrazec

11

Vhodni obrazec lahko izpolni skrbnik muzejske zbirke že na terenu ob navzočnosti izročitelja predmetov. Podpišeta ga izročitelj, ki s svojim podpisom zagotovi, da so predmeti res njegova last, in skrbnik muzejske zbirke, ki v imenu muzeja prevzame predmete. Izpolnjeni vhodni obrazec prejmejo izročitelj predmetov, skrbnik muzejske zbirke in po možnosti tudi oddelek za dokumentacijo. Ko je vhodni obrazec izpolnjen, dobijo predmeti vhodno številko, ki je sestavljena iz letnice vhoda in zaporedne številke v tistem letu. V primeru, da prevzame muzej skupino predmetov od istega lastnika oziroma izročitelja, imajo vsi predmeti isto vhodno številko. Vhodno številko kustos zapiše na nalepko ali karton, ki ga pritrudi na predmet. Tako je ohranjena povezava med zapisom na vhodnem obrazcu in predmetom. Paziti je treba le, da sta nalepka oziroma kartonček pritrjena tako, da se ne moreta sneti.

VHODNI OBRAZEC		Slovenski etnografski muzej Metelkova 2, 1000 Ljubljana	
VHODNA ŠTEVILKA		Datum zapisa	
Odgovorna oseba			
Datum vhoda			
Število			
Izročitelj			
Ustanova			
Ulica			
Pašna številka in kraj			
Telefon		OSM	
Posebni pogoji			
Najstarej			
Datum odkritja			
Način odkritja			
Lokacija			
To lokacije			
Lastnik			
Ustanova			
Ulica			
Pašna številka in kraj			
Posebni pogoji			
Zgodovina gradiva			
Opomba			
Izjavljam da je lastnik naštetega gradiva:		V imenu muzeja prevzel:	
Podpis:			
Navedeno gradivo je vrnjeno v zadovoljivem stanju:			
Podpis:			

12

Po izpolnitvi vhodnega obrazca lahko skrbnik oziroma kustos predmet vrne lastniku, če npr. naknadno presodi, da ne ustreza zbiralni politiki muzeja oziroma v primeru, da si je predmet le sposodil za potrebe občasne razstave. Prejemnik ob prevzemu vrnjenega predmeta podpiše vhodni obrazec in tako s podpisom potrdi, da je predmet oziroma posojeno gradivo vrnjeno v zadovoljivem stanju.

Akcesijski obrazec

»Akcesija je način, s katerim muzej pridobiva premožnost dediščino in jo vključuje v svoje zbirke.« (Zakon 2008: čl. 3) Akcesijski obrazec se izpolni za vsak predmet posebej. Vsebuje podatke o fizičnem videzu predmeta, podrobne podatke o njegovi zgodovini in tudi že razvrstitev predmeta v skladu s strokovno klasifikacijo. Predmet dobi akcesijsko številko, ki jo sestavljata vhodna številka in dodana zaporedna številka predmeta v akcesiji. Akcesijska

13

številka se prav tako kot vhodna napiše na nalepko oziroma karton, pri čemer akcesijska številka nadomesti vhodno številko.

14

Inventarna knjiga

Postopku akcesije sledi inventarizacija, tj. vnos podatkov o pridobljenem predmetu v inventarno knjigo in zapis inventarne številke na predmet.

Inventarna knjiga je najpomembnejši in glavni dokument muzeja. Njeno vodenje je za vse muzeje obvezno. Po Pravilniku o vodenju inventarne knjige premične kulturne dediščine je »inventarna knjiga predmetov kulturne dediščine uradna, temeljna, trajna in obvezujoča evidenca za vsako zbirko premične kulturne dediščine v Republiki Sloveniji, iz katere je razviden celoten fond z osnovnimi podatki premične kulturne dediščine.« (Pravilnik 2004: 1) Predmeti, vpisani v inventarno knjigo, z vpisom

INVENTARNI OBRAZEC			
IDENTIFIKACIJA PREDMETA			
INVENTARNA ŠTEVILKA		Odgovorni kestopis	
Ime ustanove			
Naslov ustanove			
Akcesijska številka		Druge številke	
Ime predmeta			
Drugo ime			
Zbirka			
Avtor			
Datacija			
Kraj izdelave			
Klasifikacija			
Naslov / Naziv			
Napis / Označa			
Motiv / Vsebina			
OPIS			

15 a

INVENTARNI OBRAZEC									
FIZIČNI OPIS PREDMETA									
Mere									
Merjeni del	Višina	Širina	Globina	Dožbina	EM	Masa	EM	Ostalo	
Material									
Del predmeta		Material			Opis materiale				
Tehnika									
Del predmeta		Tehnika							
Stanje				Popolnost					
Opis stanja									
ZGODOVINA PREDMETA									
Uporaba									
Kraj uporabe									
Čas uporabe									
Uporabnik									
Vhodna številka				Datum vhoda					
Način pridobitve		Cena		SIT					
Lastnik									
Najditelj									
Lokacija odkritja									
Datum odkritja									
Dokumentacija o gradivu									
Datum		Dokumentacija							
Konservacija									
Št. posega		Konservator			Datum posega				
OSTALI PODATKI									
Inventariziral		Datum invent.							
Depo		Lokacija v depozitu							
Opomba									

15 b

pridobijo status premičnega spomenika. Inventarna knjiga se lahko vodi ročno. V novejšem času so pogostejše računalniško vodene inventarne knjige. Če so inventarne knjige v elektronski obliki, jih je treba enkrat na leto natisniti. Prav tako naj muzej enkrat na leto natisne akcesijske obrazce. Iztisi akcesijskih zapisov, inventarnih knjig kakor tudi ročne inventarne knjige se hranijo v požarnovarnih omarah oziroma trezorjih.

Poglavitni podatki v inventarni knjigi so:

- podatki o muzeju: naziv, naslov;
- podatek o odgovornem kustosu;
- podatki o predmetu: inventarna številka, ime predmeta (knjižno in drugo ime), strokovna klasifikacija, zbirka, fizični videz (mere, material, motivika, ohranjenost, popolnost), zgodovina predmeta (izdelovalec in uporabnik predmeta, čas¹² in kraj izdelave in uporabe, namen uporabe), način pridobitve za muzej (dar, nakup), zadnji lastnik predmeta (ime, priimek, naslov), najditelj, lokacija odkritja, datum odkritja, vrednost predmeta, konservatorski posegi;
- podatki o lokaciji predmeta v muzeju (depo, lokacija v depozitu);
- podatki o inventarizaciji (inventariziral, datum inventarizacije).

Vse te podatke dopolnjuje fotografija predmeta.

1
5
3
3
1

16

¹² Podatke o času izdelave in uporabe predmeta lahko kustosu posreduje izročitelj predmeta ali pa ga razbere sam iz oblike predmeta. Za podrobnejše datacije so mogoče strokovne analize materiala, iz katerega je izdelan predmet.

Predmet ob inventarizaciji dobi inventarno številko, ta je nanj zapisana z obstojnim pisalom, vendar tako, da zapis ne kviri videza predmeta. »Vsak predmet v zbirki predstavlja eno inventarno enoto, ima eno inventarno številko, ki identificira predmet.« (Pravilnik 2004: 1) Šele z inventarizacijo postane predmet muzealija in je kot tak tudi zaščiten. Ko je predmet uvrščen v muzejsko zbirko, hrani muzej o njem vse poglobitne dokumente, na primer pogodbe med muzejem in darovalcem oziroma prodajalcem predmeta, račune in podobno. Vodi se kartoteka predmetov z vsemi poglobitnimi podatki o njih.

Izhodni obrazec

Vse izhode muzealij za potrebe medmuzejske sspojje, restavriranja in podobnega muzej evidentira na posebnem izhodnem obrazcu. Izhodni obrazec vsebuje podatke o odgovornem kustosu, ki v imenu muzeja predmet izroča, o namenu izhoda, predvidenem datumu vrnitve, o ustanovi, ki ji muzej predmete izroča, in druge podatke, npr. kdo je obrazec računalniško pripravil, datum in opombe. Po vrnitvi muzealije podpišeta izhodni obrazec izročitelj in prejemnik predmetov.

Vse temeljne dokumente o muzealijah hrani muzej na prostem oziroma zanj pristojni muzej. Možno pa se je tudi dogovoriti, da dokumente v kopijah hranita oba muzeja.

17

Zbiralna politika

Zelo pomemben del izvajanja varovanja kulturne dediščine v muzejih na prostem je zbiralna politika. Ta zajema premišljen in dolgoročno načrtovan izbor stavb, njihovih delov, inventarja in drugih predmetov iz vsega fonda stavb in predmetov na določenem območju. Izbrani primerki, ovrednoteni po strokovnih merilih, morajo biti tako pomembni, da jih je treba zaščititi kot kulturne spomenike oziroma muzealije v muzejih na prostem.

Meril za izbor spomenikov je več. Vemo, da so se ta v zgodovini spreminjala in da so bila nenehno podvržena novim in novim spoznanjem temeljnih ved in pristojnih institucij za varovanje premične in nepremične kulturne dediščine. Kakor pravi dopolnjena deklaracija, je izbira stavb in predmetov, ki sestavljajo muzejsko zbirko, »odvisna – v okviru razpoložljivega prostora in drugih možnosti – od različnih znanstvenih meril, kot so na primer starost in tipičnost, uravnoteženost različnih tipov muzejskih objektov, družbeni

kontekst oziroma dokumentarnost za enega ali več zgodovinskih in družbenih procesov« (nav. po Lah 2002: 171). Pri določitvi meril za izbor predmetov sledimo poslanstvu muzeja. Za izbiro kulturnih spomenikov za muzej na prostem je zelo pomembno vodilo Mednarodnega sveta muzejev (ICOM), naj si »muzeji na prostem ne privsajajo varovalne vloge, naj se ne pustijo zlorabiti tako, da bi postali nekakšna skladišča za kulturne spomenike, ki jih ni mogoče zavarovati drugače« (Dopolnila k ICOM-ovi deklaraciji o muzejih na prostem, nav. po Keršič 1992: 408). Pri izboru stavb in premične kulturne dediščine naj torej sledijo jasno postavljenim merilom, kar vključuje evidentiranje, raziskovanje in posredno ovrednotenje stavb in predmetov premične dediščine na terenu v njihovem primernem življenjskem okolju. Izbor utemeljimo z ustrežno dokumentacijo o dediščini, ki vključuje podatke o vseh njenih namenih uporabe, uporabnikih in pomenih pred prihodom v muzej. Glede na način pridobivanja predmetov lahko govorimo o štirih kategorijah zbirk:

- »**priložnostne kolekcije**, torej tiste, za katere se odločimo na osnovi ponudbe darovalcev in ne po lastni presoji, če imamo zanje fizične kapacitete (prostor, police...);
- **pridružene kolekcije**, pri katerih omejeno število predmetov dosega kriterij za zbiranje, njihova prava vrednost se bo pokazala šele čez čas (teh predmetov še ne inventariziramo, da jih pozneje lahko iz zbirk tudi izločimo);
- **represntativne kolekcije** za posamezne strukture prebivalcev;

18

19

- **sistematične kolekcije**, ki so odvisne od stopenj raziskanosti že obstoječih zbirk in dopolnjevanja le-teh. < (Keršič, Rogelj Škafar, Sketelj, Žagar 2001: 90)

Premično kulturno dediščino muzeji pridobivajo z nakupi, izmenjavo, kot darove, volila. Zbiralna politika naj bo usmerjena v zbiranje originalnih predmetov, saj so ti najpovednejši pričevalci o načinu življenja v določenem prostoru in času.

V muzejih na prostem so lahko razstavljeni predmeti, ki so bili dejansko del nekdanjega notranjega inventarja nepremičnega spomenika. Če takšnih predmetov ni oziroma niso ohranjeni, lahko muzej z darovi ali nakupi v ta namen pridobi nove podobne predmete, ki pa jih mora zbrati na podlagi predhodnih raziskav in podatkov o nekdanji notranji opremi. Pri izboru predmetov, ki jih vključuje v zbirke, se mora čim bolj približati nekdanjemu interjerju. Obiskovalce naj seznanijo z dejstvom, da je predmete pridobil naknadno in da gre za prikaz ambienta, ki je zgolj približek dejanskega. Na podlagi predhodne študije lahko uporabi tudi kopije in ponazorila originalnih predmetov.

Muzeji na prostem naj si ustvarijo lastni fond predmetov, zbranih z namenom hranjenja in razstavljanja v muzeju na prostem. Zbirke predmetov naj si ne tvorijo iz obstoječih muzejskih zbirk drugih pooblaščenih ali državnih muzejev. Izjemoma lahko drugi muzeji za določen čas posodijo originalne predmete muzeju na prostem, vendar morajo biti ti predmeti razstavljeni v skladu s pravili varovanja premične kulturne dediščine. Vsekakor pa fond muzejev na prostem ne sme temeljiti izključno na predmetih, ki so del drugih muzejskih zbirk.

Poleg stavb in predmetov muzeji zbirajo tudi slikovne in pisne vire (dokumente), ki se nanašajo na področje in območje njegovega delovanja.

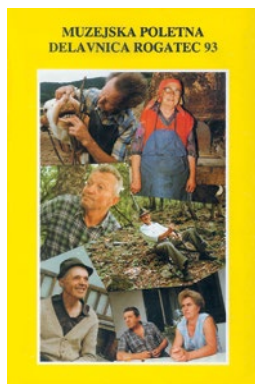
Muzealij se praviloma ne izloča iz muzejskih zbirk. Premišljeno je treba ravnati tudi s predmeti, ki še nimajo inventarnih števil. Sčasoma lahko namreč tudi ti postanejo muzealije.

Po zakonu o varstvu kulturne dediščine je »premično dediščino, ki je v lasti države, pokrajine ali občine in jo hrani državni ali pooblaščen muzej, prepovedano odtujiti, razen če gre za izmenjavo, ki pomeni bistveno dopolnitev muzejske zbirke, o čemer odloča na predlog muzeja minister ali ministrica, pristojna za varstvo kulturne dediščine, oziroma pristojni organ pokrajine ali občine, ki je ustanoviteljica muzeja.« (Zakon 2008: čl. 6) Po pravilih Icomovega kodeksa muzejske etike: »muzej

lahko izloči predmet ali primerek iz muzejske zbirke samo ob popolnem razumevanju njegovega pomena, njegove (obnovljive ali neobnovljive) narave in pravnega statusa.« (Icomov kodeks muzejske etike 2005: 17) Po tem kodeksu mora imeti vsak muzej »pravilnik, ki določa dovoljene načine za trajno odstranitev predmeta iz zbirke z darilom, prenosom, zamenjavo, prodajo, repatriacijo ali uničenjem in s katerim je omogočen prenos neomejenega lastništva na prejemnika. O vseh odločitvah za izločitev predmetov in njihovi odstranitvi je treba voditi natančno evidenco. Priporočljivo je, da je predmet za izločitev najprej ponujen drugemu muzeju.« (Icomov kodeks muzejske etike 2005: 18)

6

RAZISKOVANJE

20

Raziskovalna dejavnost v muzeju na prostem vpliva na izbiro kulturnih spomenikov, njihovo interpretacijo in kontekstualizacijo.

»Ena od pglavitnih nalog muzeja na prostem je raziskovanje. Raziskati mora ne le stavbe in predmete, ki jih ima v lasti, ampak tudi izročilo materialne kulture v pokrajini. (Če je mogoče, vzajemno z ustreznimi institucijami za varstvo naravne in kulturne dediščine ali drugimi znanstvenoraziskovalnim ustanovami.) Vso materialno dediščino mora skrbno dokumentirati. Ukvarjati se mora tudi z nematerialnimi (duhovnimi) vidiki kulture bivanja, družbenimi sistemi in družbenimi ozadji, navadami in šegami, vraževerjem, različnimi prizadevanji na področju ljudske umetnosti in z razvojem naravne in kulturne krajine.« (Dopolnila k ICOM-ovi deklaraciji o muzejih na prostem, nav. po Keršič 1992: 409 in Lah 2002: 171)

Težnja je, da se muzeji na prostem razvijejo v znanstveno-raziskovalna središča. Pri raziskovanju lahko sodelujejo strokovnjaki (etnologi, zgodovinarji, geografi, arhitekti, sociologi ...), ljubitelji (prebivalci lokalne skupnosti), študentje različnih strokovnih področij in šolarji pod strokovnim mentorstvom.

Zaželene so objave monografskih publikacij, ki predstavljajo način življenja na obravnavanem območju na sploh ali pa vsebinsko zaokrožene študije o posamičnih prvinah kulturne dediščine (npr. stavbarstvu oz. dediščini bivanja, prehrabeni dediščini, šegah in podobno). Publikacije lahko pomembno dopolnijo muzejsko ponudbo.

7

IZOBRAŽEVANJE, PEDAGOŠKO– ANDRAGOŠKI PROGRAM, KOMUNICIRANJE

Stik z obiskovalci, posredovanje znanj in vedenj je v muzejih na prostem poglavitnega pomena. Zaradi čim boljšega stika z obiskovalci, naj se opravijo raziskave potreb potencialnih obiskovalcev muzeja. O izobraževalni dejavnosti je v dopolnjeni deklaraciji zapisano: »Obiskovalcem ni dovolj, če jim povemo, koliko so predmeti stari, od kod izvirajo, čemu rabijo, ampak jim moramo predmete poglobljeno predstaviti v povezavi z načinom življenja, načinom gospodarjenja in v različnih in spreminjajočih se socialnih razmerah. Poleg tega je v številnih primerih mogoče predstaviti vzroke za take razmere in njihovim družbenim posledicam slediti vse do danes.« (Dopolnila k ICOM-ovi deklaraciji o muzejih na prostem, nav. po Keršič 1992: 412 in Lah 2002: 169) Pomembno je, da

obiskovalce seznanimo s poslanstvom muzeja in da jim predstavimo njegovo vsebinsko in prostorsko zasnovo.

Izobraževanje obiskovalcev poteka na različne načine:

- z občasnimi in stalnimi razstavami, ki dopolnjujejo obstoječo muzejsko zbirko;
- s pedagoško-andragošskimi programi ((sodelovanje z vrtci, šolami, domačimi ustvarjalci), ki vključujejo prikaze raznih obrti (izdelovanje uporabnih, okrasnih predmetov, obrti, povezanih s stavbno dediščino okolja) in tudi druge dejavnosti, pri katerih lahko obiskovalci dejavno sodelujejo);
- z razlagalnimi besedili v muzeju samem (ob razstavljenih predmetih, na ali ob stavbah, tudi na posebnih informacijskih panojih, tablah, listih);
- z vodenimi ogledi muzeja;
- z dokumentarnimi filmi;
- z vsebinsko zaokroženimi predavanji;
- s publikacijami oz. tiskovinami (muzejski vodniki, katalogi, tematske monografske publikacije, slikanice, navodila za izdelovanje modelov razstavljenih stavb in predmetov).

Ob vsem tem se ponujajo nove možnosti posredovanja podatkov z uporabo sodobnih tehničnih pripomočkov, npr. računalnika, ki z uporabo dotikalnih zaslonov omogoča interaktivno sodelovanje obiskovalcev.

Ne glede na izbrani način posredovanja informacij je najpomembnejše, da se posamične oblike dopolnjujejo. Tako npr. besedila o predmetih pri ambientalnih postavitvah ne smejo bistveno posegati v doživljanje ambienta. V tem primeru se je bolje odločiti za razlagalna besedila na listih ali drugih tiskovinah. Ob tem pa je treba poudariti,

da morajo biti obiskovalcem podatki o predmetih in stavbah vsekakor na voljo.

Doživljanje ambienta oz. okolja ter povezava med premično in nepremično kulturno dediščino je ena od prednosti muzejev na prostem, če jih primerjamo z drugimi klasičnimi muzeji. V ta namen se lahko dodatno uporabijo še drugi elementi (npr. zvok, vonj), ki pri obiskovalcih aktivirajo različna čutila, kar še povečuje njihovo podoživljanje predstavljenega časa in prostora.

Strokovna literatura navaja širok niz izobraževalnih ciljev obiskovalcev muzejev na prostem. Navajamo le nekatere:

- posredovanje znanja o najrazličnejših oblikah dediščine lokalne skupnosti oz. okolja delovanja muzeja (dediščina kulture bivanja, agrarnega gospodarstva, poglobitnih neagrarnih preživetvenih dejavnostih – obrti, trgovanja itn.), transporta, prometa, šeg in navad, družabnega življenja, izobraževanja, prehrabnih navad in značilnosti ipd.);
- posredovanje določenih znanj (tudi praktičnih);
- izboljšanje odnosa do kulturne dediščine, kar vključuje prepoznavanje kulturne dediščine kot posebne dobrine okolja;
- »povezovanje preteklosti s sedanjostjo in sicer na tak način, da je preteklost uporabljena za izboljšanje razumevanja sedanjosti;
- zboljšanje razumevanja življenja v skupnosti v preteklosti in sodobnosti in na tej osnovi vrednotenje dosežkov zgodovinskega razvoja in prepoznavanje gonilnih sil in drugih faktorjev razvoja« (Lah 2002: 170);
- krepitev in ohranjanje identitete (od lokalne do narodnostne).

Poleg tega so muzeji na prostem tudi promocijska in informacijska središča, kraji oddiha in razvedrila.

INFRASTRUKTURA MUZEJEV NA PROSTEM

8

Poleg razstavljenih objektov oziroma ožjega muzejskega kompleksa ima muzej na prostem po potrebi tudi:

- ustrezne prostore za muzejsko osebje (pisarne),
- posebne stavbe za opravljanje dodatne razstavne dejavnosti (občasne razstave),
- depojske prostore,
- prostor za andragoško-pedagoške dejavnosti,
- delavnice za obrtnike,
- objekte za izvajanje turistične in gostinske dejavnosti (trgovino, gostišče, prostor za informacije),
- urejen vhod z blagajno,
- zelenice,
- otroška igrala in poseben prostor za igro (lahko z replikami nekdanjih igrač),
- hleve (če gojijo živino),
- vrtove ali njive,
- pomožne objekte: skladišča, sanitarije,
- parkirišča,
- smetnjake.

9

SKLEPNA RAZMIŠLJANJA

Strokovnjaki se že dolgo časa zavedajo, da so muzeji na prostem, kljub ambientalnim postavitvam in takšnim, ki naredijo globok čustveni vtis na obiskovalce, le približki nekdanjih podob življenja oziroma njihova delna rekonstrukcija. Zato bi bilo neprimerno, da bi obiskovalce zavaljali s podatki, da muzeji na prostem predstavljajo popolno podobo načina življenja v preteklosti. Predmeti in stavbe so namreč izvzeti iz njihovega naravnega in družbenega okolja in preneseni v muzejski kontekst. Tu so deležni različnih interpretacij, obrazložitev, ki so plod dela in razmišljanja določene skupine ljudi in predvsem pogleda iz sedanjosti v preteklost. »Čas zbiranja vpliva na vsebino predmeta kot dokumenta« (Maroevič 1993: 173).

»Ta umetna tvorba se v marsičem razlikuje od resničnosti. Težava je že v tem, ker je treba dodati toliko sodobnega zaradi obiskovalcev in varnosti. Izbira in postavitvev predmetov je prepuščena posameznim znanstvenikom, s tem pa tudi njihovemu osebnemu okusu in dožemanju zgodovine. Na majhnem prostoru in z omejenim številom stavb in predmetov ni mogoče pričarati resničnosti, ki se je dogajala v mnogo večjem prostoru. Stavb večinoma ni mogoče opremiti z izvirnimi predmeti. Ni mogoče pričarati bolezni, revščine, spopadov.« (Dopolnila k ICOM-ovi deklaraciji o muzejih na prostem, nav. po Keršič 1992: 413) Prav tako je nemogoče prikazati raznovrstnost bivanja in stavbne dediščine pripadnikov različnih družbenih skupin v nekem prostoru in času. Čim več podatkov je v muzeju na voljo, tem bolj lahko osvetlimo način življenja v preteklosti.

Vsako predstavlanje šeg, ljudskih pesmi in plesov v muzejskem kontekstu je dejansko poustvarjanje tistega, kar se je sicer spontano odvijalo v primarnem okolju lokalne skupnosti. Dobro je na to opozoriti in vsekakor prepustiti to dejavnost lokalnemu prebivalstvu. Strokovnjaki naj jo evidentirajo, spremljajo in primerno ovrednotijo. Večkrat se zgodi, da »imamo poleg izogibnih in neizogibnih

odmikov, ki jih povzročajo načrtovalci muzejev, opraviti tudi z odmiki, ki so posledica pretirane vneme ustvarjalcev. Ti – v svoji sicer hvale vredni želji po požitvi muzeja – velikokrat pretiravajo in posledica tega so obžalovanja vredni ponaredki. Prikaz opravil mora biti strogo vezan na zgodovinsko izročilo.« (Dopolnila k ICOM-ovi deklaraciji o muzejih na prostem, nav. po Keršič 1992: 414)

Preprečiti je treba zavestno potvarjanje preteklosti, ki je navadno povezano s ciljem, da bi bila čim všečnejša za sodobnega človeka. Takšno ravnanje je v nasprotju s poslanstvom muzejev na prostem. »Vsak muzej naj se sam odloči, kako bo obiskovalcem pojasnil razliko med zgodovinsko in muzejsko resničnostjo. Razne posladkane, romantične prikaze pa je treba preprečiti.« (Prav tam.)

Muzeji na prostem morajo torej opravljati temeljne naloge, ne da bi podlegli zgolj pridobitniškemu namenom. Pomembno je, da vsak muzej na prostem opredeli svoje poslanstvo in se nanj opre pri zbiranju in varovanju premične kulturne dediščine in pri posredovanju znanj o njej.

Skrbniki muzejskih zbirk oziroma izvajalci muzejske dejavnosti morajo biti ustrezno strokovno izobraženi, tj. poučeni o osnovnih pravilih evidentiranja, dokumentiranja, konserviranja, restavriranja, hranjenja in razstavljanja kulturne dediščine, seznanjeni z vsemi zakonskimi akti, ki obravnavajo muzeje na prostem v Sloveniji, in z Deklaracijo o muzejih na prostem Mednarodnega sveta muzejev (ICOM). Program izobraževanja naj bo pripravljen na državni ravni in naj ga izvajajo strokovnjaki različnih strokovnih področij. Izobraževanje naj se sklene s preskusom znanja in z ustreznim potrdilom.

Predvsem pa je treba poskrbeti za dolgoročno strokovno sodelovanje med samimi muzeji na prostem in drugimi muzeji, ki imajo skupni cilj, tj. zagotavljanje temeljitega in celostnega varovanja premične kulturne dediščine v Republiki Sloveniji. Jasno naj se opredelijo kriteriji, ki jih mora izpolnjevati neka zbirka predmetov, da lahko pridobi status muzeja.

10

VIRI IN LITERATURA

AHRENS, Klaus (ur.), **BALASSA**, Ivan M. (ur.), **ZIPPELIUS**, Adelhart (ur.) (1984): *Report of the Conference Hungary 1982, Association of European Open Air Museums*. Szentendre.

ARMSTRONG, J. R. (1973): The Open Air Museum. Idea and Reality. *Ancient Monuments Society Transactions*, Vol. 20, London, str. 93–102.

ATKINSON, Frank, **HOLTON**, Michael (1973): Open-air and folk museums. *Museums Journal* 72, št. 4, London, str. 140–142.

AMSTERDAMSKA deklaracija (1977). *Declaration d'Amsterdam. Un avenir pour notre passe. Partimoine. Architectural Europeen*. Lege.

AUSTRIAN Open-Air Museum (1995): *Austrian Open-Air Museum, Stübing near Graz. A short guide in English*. Stübing.

BATHER, F. A. (ur.) (1930): Open-Air Museums. *The Museums Journal. The Organ of the Museums Association* 29, London, str. 377–381.

BIÖRNSTAD, Palm (1988): *Westberg, Skansen–Stockholm. A short guide for visitors*. Stockholm.

BOCHI, Alexandra (ur.), **VALENCE**, Sabine de (ur.) (1981): *The world's heritage, the museum's responsibilities. Proceedings of the 12th General Conference and 13th General Assembly of the International Council of Museums, Mexico City, 25 October–4 November 1980*. Paris.

CENDRENIUS, Gunilla (1995): Sodobna dokumentacija predmetov in ljudi. *Museoforum. Zbornik muzeoloških predavanj* (1993/1994), Ljubljana, str. 59–65.

CEVC, Tone (1992): Muzeji na prostem in raziskovalna dejavnost. *Glasnik Slovenskega etnološkega društva* 32, št. 3, Ljubljana, str. 28–29.

CONRAD, Kurt (1992): Ein Europaeisches Freilichtmuseum in Mitteleuropa. 100 Jahre nach Skansen. *Glasnik Slovenskega etnološkega društva* 32, št. 3, Ljubljana, str. 49–51.

ČEPLAK MENCIN, Ralf (2004) Neotipljiva kulturna dediščina. Unesco in etnografski muzeji. *Etnolog* 14=(65), Ljubljana, str. 245–256.

EDENHEIM, Ralph, **LARSSON**, Lars-Erik, **WESTBERG**, Christina (1991): *Skansen*. Stockholm.

FISTER, Peter (1992): O slovenskem muzeju arhitekture – »skansen« kot del slovenskega prostora. *Glasnik Slovenskega etnološkega društva* 32, št. 3, Ljubljana, str. 15–22.

GAČNIK, Aleš (1993): Muzej na prostem Rogatec na prelomu tisočletja. Muzeološka analiza in interpretacija muzeja, njegovih dejavnosti, programov in osebja ter raziskava njegove socialne vloge v prostoru in času. *Muzejska poletna delavnica Rogatec* 93. Celje in Ljubljana, str. 101–117.

- GRADIVO** posvetovanja etnologov in arhitektov o muzejih na prostem in o prenovi stavbne dediščine (1981). *Glasnik Slovenskega etnološkega društva* 21, št. 3, Ljubljana, str. 49–76.
- GRAFENAUER**, Boža (2000): Muzej na prostem, skansen, ekomuzej ...? *Glasnik Slovenskega etnološkega društva* 40, št. 3–4, Ljubljana, str. 58–61.
- GRAFENAUER**, Boža (2005): Muzeji na prostem kot ena od oblik prezentacije lokalne kulturne dediščine. *Lex localis* 3, št. 1, Ljubljana, str. 67–83.
- HAZLER**, Vito (1989): Etnološka dediščina, ljudska arhitektura. Rogatec. *Varstvo spomenikov* 31, Ljubljana, str. 285–286.
- HAZLER**, Vito (1993): Muzej na prostem – Rogatec. *Glasnik Slovenskega etnološkega društva* 33, št. 1, Ljubljana, str. 10–21.
- HAZLER**, Vito (1993): Vrednotenje in varstvo stavbne dediščine z aplikacijo na primeru muzeja na prostem Rogatec. *Varstvo spomenikov* 35, Ljubljana, str. 34–39.
- HAZLER**, Vito (1993): Muzeji na prostem v Sloveniji. *Traditiones* 22, Ljubljana, str. 121–126.
- HAZLER**, Vito (1996): Muzej solinarstva v Sečoveljskih solinah, Stavbna dediščina in njeni lastniki. *Dediščina. Priloga revije Naša žena* 4, št. 5, Ljubljana, str. 9–10.
- HAZLER**, Vito (1996): Muzej na prostem Račji dvor. *Dediščina. Priloga revije Naša žena* 4, št. 11, Ljubljana, str. 9–10.
- HAZLER**, Vito (1999): *Podreti ali obnoviti. Zgodovinski razvoj, analiza in model etnološkega konservatorstva na Slovenskem*. Ljubljana.
- HODDER**, Ian (ur.) (1989): *The meanings of things. Material culture and symbolic expression*. London.
- HOHNEC**, Tanja (2002): Muzej na prostem Rogatec - na novi poti? *Glasnik Slovenskega etnološkega društva* 42, št. 4, Ljubljana, str. 21–24.
- HOHNEC**, Tanja (2005): Govorica muzejev na prostem na Slovenskem. *Spomeniško-varstveni razgledi* št. 9, Ljubljana, str. 16–17.
- HUDALES**, Jože (2008): *Slovenski muzeji in etnologija. Od kabinetov čudes do muzejev 21. stoletja*. Ljubljana.
- ICOMOV** kodeks muzejske etike. Ljubljana 2005.
- ICOM News** 11 (1958), Pariz, št. 1.
- ICOM News** 12 (1959), Pariz, št. 2.
- JANSON**, Mats (ur.), **ZEUNER**, Christopher (ur.) (1993): *Report of the Conference – Skansen 1991, Association of European Open Air Museums*. Stockholm.
- KECSKÉS**, Péter (ed.) (1989): *The museum of the Hungarian village at Szentendre. A Guided Tour Around the Open Air Ethnographic Museum of Szentendre*. Budapest 1989.
- KERŠIČ**, Irena (1991): Mreža regionalnih muzejev na prostem v Sloveniji in ICOM-ova deklaracija o muzejih na prostem iz leta 1957. *Etnolog* 1, Ljubljana, str. 227–234.
- KERŠIČ**, Irena (1992): Dopolnila k deklaraciji o muzejih na prostem. *Etnolog* 2, št. 2, Ljubljana, str. 405–415.

KERŠIČ, Irena (1992): Etnografski muzeji v Evropi. Prvi kongres evropskih etnografskih muzejev, Pariz 1993. *Glasnik Slovenskega etnološkega društva* 32, št. 3, Ljubljana, str. 59–61.

KERŠIČ, Irena (1992): Ideje, poizkusi in sistemski pristopi pri načrtovanju muzejev na prostem. *Glasnik Slovenskega etnološkega društva* 32, št. 3, Ljubljana, str. 11–14.

KERŠIČ, Irena, **KOŽELJ**, Zvezda, **GABERŠČEK**, Silvester, **HAFNER**, Aleš (1992): Muzeji na prostem v Sloveniji. *Glasnik Slovenskega etnološkega društva* 32, št. 3, Ljubljana, str. 56–58.

KERŠIČ, Irena, **ROGELJ ŠKAFAR**, Bojana, **SKETELJ**, Polona, **ŽAGAR**, Janja (2001): Izbiranje, zbiranje in interpretiranje. O kriterijih in strategijah zbiranja materialne kulturne dediščine in njenih etnoloških interpretacijah. *Glasnik Slovenskega etnološkega društva* 41, št. 1–2, Ljubljana, str. 88–92.

KNIFIC, Vladimir (1984): Muzeji ljudskega stavbarstva v Sloveniji. *Zbornik posvetovanja Zaštita spomenika narodnog graditeljstva*. Beograd, str. 182.

KNIFIC, Vladimir (1984): Muzej na prostem v Stražišču pri Kranju. *Varstvo spomenikov* 26, Ljubljana, str. 79–82.

KOLARIČ, Marjan (1976): Amsterdamska deklaracija in kongres o evropski stavbni dediščini. *Varstvo spomenikov* 20, Ljubljana, str. 313–324.

KONVENCIJA o varstvu svetovne kulturne in naravne dediščine, UNESCO, Pariz, 23. 11. 1972. *Uradni list SFRJ-MP*, št. 56/1974; *Uradni list RS*, št. 54/1992, št. 7/1993, MP, št. 1–3/97.

KOREN, Vlasta (1976): Regionalni muzej pomurske ljudske arhitekture na prostem. *Varstvo spomenikov* 20, Ljubljana, str. 307–311.

KOŽELJ, Zvezda (1986): Muzej na prostem kot skupni spomeniškovarstveni in muzejski problem. *Varstvo spomenikov* 28, Ljubljana, str. 101–107.

KOŽELJ, Zvezda (1991): Novosti pri oblikovanju mreže regionalnih muzejev na prostem v republiki Sloveniji. *Varstvo spomenikov* 33, Ljubljana, str. 111–113.

KOŽELJ, Zvezda (1992): Mreža regionalnih muzejev na prostem kot dodatna oblika varovanja nepremične etnološke dediščine. *Glasnik Slovenskega etnološkega društva* 32, št. 3, Ljubljana, str. 23–27.

KOŽELJ, Zvezda (1993): Formation of the regional open air museum network in the Republic of Slovenia. Janson, M. (ur.), Zeuner, C. (ur.): *Report of the Conference – Skansen 1991, Association of European Open Air Museums*, Stockholm, str. 118–122.

KOŽELJ, Zvezda (1996): Mreža regionalnih muzejev na prostem na Slovenskem. *Etnolog* 6, Ljubljana, str. 99–122.

KOŽELJ, Zvezda (1998): Muzeji na prostem v svetu in pri nas. *Rast* 9, št. 4, Ljubljana, str. 365–369.

KOŽELJ, Zvezda (2001): Izhodišča za načrtovanje, izvedbo in delovanje projekta Mreža regionalnih muzejev na prostem. *Glasnik Slovenskega etnološkega društva* 41, št. 3–4, Ljubljana, str. 6–8.

KRNEK UMEK, Duša (1978): Sestanek SED o muzejih na prostem 9. 2. 1978. *Glasnik Slovenskega etnološkega društva* 18, št. 1, Ljubljana, str. 1.

- LAH**, Ljubo (2002): Muzeji na prostem – večplastnost pomenov za ohranjanje arhitekturne dediščine. *AR*, št. 1, Ljubljana, str. 64–65.
- LAH**, Ljubo (2003): Poslanstvo muzejev na prostem v sodobnosti. *Varstvo spomenikov* 40, Ljubljana, str. 165–196.
- LANGER**, Jiři (1992): Muzeji na prostem na razpotju. *Glasnik Slovenskega etnološkega društva* 32, št. 3, Ljubljana, str. 66.
- LIPEC-STOPAR**, Mojca, **BRAČUN SOVA**, Rajka, **VODEB**, Vlasta (2009): *Dostopen muzej. Smernice za dobro prakso*. Ljubljana.
- MAKAROVIČ**, Gorazd, **HAZLER**, Vito, **SLEVEC GRADIŠNIK**, Ingrid (2004): Muzej na prostem. Baš, Angelos (ur.): *Slovenski etnološki leksikon*. Ljubljana.
- MAROEVIĆ**, Ivo (1993): *Uvod u muzeologiju*. Zagreb.
- MICHAEL**, Thomas (1988): Types of Open-Air Museums – Museum of Buildings. *Arten von Freilichtmuseen, Freilichtmuseen weltweit, Freilichtmuseen und Tourismus, Tagungsbericht Schweiz, verschiedene Themen*. Interlaken, str. 68.
- MICHELSEN**, Peter (1966): The Origin and Aim of the Open-Air Museum. *Dansk Folkemuseum & Frilandsmuseet, History & Activities*, Copenhagen, str. 227–243.
- MIKLAVČIČ - BREZIGAR**, Inga (1992): Vizija in pomen muzeja na prostem v Trenti. *Glasnik Slovenskega etnološkega društva* 32, št. 3, Ljubljana, str. 34–38.
- MLINAR**, Ana, **ANTOŠ**, Zvezdana (2004): *Upute za čuvanje etnografskih zbirki*. Zagreb.
- MORK**, Paal (2003): *Norsk Folkemuseum = The open-air museum*. Oslo.
- MOSER**, Oskar (1992): Naloge in problemi narodopisnih muzejev na prostem. Na kratko predstavljeni na primeru koroškega muzeja na prostem pri Gospe sveti. *Glasnik Slovenskega etnološkega društva* 32, št. 3, Ljubljana, str. 44–47.
- MOTNIKAR**, Ana (ur.) (2010): *Priročnik za nego predmetov kulturne dediščine*. Ljubljana.
- POČIVAVŠEK**, Marija (1995): *2. muzejska poletna delavnica, Rogatec '94*. Celje.
- PRAVILNIK** o strokovnih, prostorskih, tehničnih pogojih za izvajanje javne službe na področju kulturne dediščine. *Uradni list RS*, št. 113/00.
- PRAVILNIK** o vodenju inventarne knjige premične kulturne dediščine. *Uradni list RS*, št. 122/2004.
- PRIROČNIK** (2001): Muzejska konzervatorska in restavratorska dejavnost, Ljubljana, zv. 1.
- PRIROČNIK** (2001): Muzejska konzervatorska in restavratorska dejavnost, Ljubljana, zv. 2.
- ROŽENBERGAR ŠEGA**, Tanja (1996): Muzej v muzeju na prostem, vsebina in lupina. *Etnolog* 6, Ljubljana, str. 369–376.
- ROŽENBERGAR ŠEGA**, Tanja (2002): Muzej »sub divo« – pod vedrim nebom. *Glasnik Slovenskega etnološkega društva* 42, št. 4, Ljubljana, str. 25–27.
- SCHÖFMANN**, Stefanie (2002): *Was wächst denn da? Historische Kulturlandschaft im Freilichtmuseum Glentleiten*. Großweil.
- SEDEJ**, Ivan (1974): Metodologija varstva etnoloških spomenikov. *Etnološki pregled* 12, Ljubljana, str. 135–144.
- SEDEJ**, Ivan (1976): Varstvo spomenikov v luči varovanja stavbe dediščine. *Varstvo spomenikov* 20, Ljubljana, str. 325–336.

SEDEJ, Ivan (1977): Vprašanja vrednotenja etnoloških spomenikov. *Glasnik Slovenskega etnološkega društva* 17, št. 1, Ljubljana, str. 1–4.

SEDEJ, Ivan (1980): Etnološki spomeniki in etnologija. Bogataj, Janez (ur.): *Poglavja iz metodike etnološkega raziskovanja 1*. Ljubljana, str. 26–38.

SEDEJ, Ivan (1993): O kmečkem stavbarstvu in muzejih na prostem. Poročilo o posvetovanju v gradu Hrastovcu (Hrastowitz) pri Celovcu 24. in 25. maja 1993. *Glasnik Slovenskega etnološkega društva* 33, št. 2, Ljubljana, str. 63–64.

SIERACZKIEWICZ, Jan, Świąch, Jan (1999): *Skanseny. Muzea na wolnym powietrzu = The open-air museums of Poland*. Olszanica.

SLOVAR slovenskega knjižnega jezika (1995): Kustos. Ljubljana, str. 468.

SZABADTÉRI Néprajzi Múzeum (1997): *Hungarian Open Air Museum Szentendre*. Szentendre.

ŠTIKA, Jaroslav (1992): Prizadevanje po identiteti muzeja na prostem. *Glasnik Slovenskega etnološkega društva* 32, št. 3, Ljubljana, str. 47–48.

THEOLOGI-GOUTI, Penelope (1999): *Handbook of classification systems used by ethno museums = Guide des systemes de classification utilises par les musées d'ethno*. Athina.

THOMPSON, John M. A. (ur.), BASSETT, Douglas (ur.): *Manual of Curatorship. A Guide to Museum Practice*. London.

UREDBA o vzpostavitvi muzejske mreže za izvajanje javne službe na področju varstva premične kulturne dediščine in določitvi državnih muzejev. *Uradni list RS*, št. 97/2000 Spremembe: *Uradni list RS*, št. 103/2000, št. 105/2001, št. 16/2008.

VODA, Vlasta (1998): Rožnov pod Radhoštem – češki muzej na prostem skozi študentske oči. *Glasnik Slovenskega etnološkega društva* 38, št. 3/4, Ljubljana, str. 95–97.

VRIŠER, Sergej (1988): *Osnove muzeologije*. Ljubljana.

WALSH, Kevin (1992): *The representation of the past. Museums and heritage in the post-modern world*. London in New York.

ZAKON o varstvu kulturne dediščine. *Uradni list RS*, št 7/1999, št. 16/2008.

ZAKON o uresničevanju javnega interesa za kulturo. *Uradni list RS*, št. 77/2007.

ZIPPELIUS, Adelhart (1974): *Handbuch der europäischen Freilichtmuseen*. Köln.

Spletne objave:

DELIBAŠIĆ, Esad, HADŽIKADUNIĆ, Edin: Od metafizičnog do virtuelnog muzeja. www.zemuzej.ba/zesveske/04_06/0406_2_3.htm.

SKETELJ, Polona: Smernice za izvajanje varovanja in zagotavljanja dostopnosti do kulturne dediščine v muzejih na prostem. www.mk.gov.si/fileadmin/mk.gov.si/pageuploads/Ministrstvo/Drugo/aktualno/Muzeji_na_prostem.pdf.

ŠANTEJ, Borut, BATIC, Jerneja, MIKUŽ, Marjeta: Organizacija muzejske mreže. www.mk.gov.si/fileadmin/mk.gov.si/pageuploads/Ministrstvo/raziskave.../3Koncept_mreze_muzejev_II_faza_7-11-2005.doc_IPO.pdf.

SEZNAM FOTOGRAFIJ

11

1. Vetrna črpalka za slanico, Muzej solinarstva v Krajinskem parku Sečoveljske soline (Fototeka Pomorskega muzeja »Sergej Mašera« Piran; foto: Sergio Gobbo).
2. Solinarske hiše in solna polja v Krajinskem parku Sečoveljske soline (Fototeka Pomorskega muzeja »Sergej Mašera« Piran; foto: Sergio Gobbo).
3. Škoparjeva hiša v Škofji Loki (Fototeka Loškega muzeja Škofja Loka; foto: Jure Nastran).
4. Muzej na prostem Pleterje (Fototeka Slovenskega etnografskega muzeja (v nadaljevanju SEM); foto: Marko Habič).
5. Muzej na prostem Rogatec. V muzeju so na ogled rojstna hiša pesnika Jožeta Šmita, gospodarsko poslopje, vrt, poljsko stranišče, čebelnjak, svinjaki in kozolec. Muzejska trgovina z upravnimi prostori je v »lodnu«, nekdanji trški trgovini z mešanim blagom. Gostinski del z vinsko kletjo je obdan z vinskimi trtam in ima funkcijo »pušenšanka«. (Fototeka Zavoda za kulturo, turizem in razvoj Rogatec; foto: Tomo Jeseničnik)
6. Muzej na prostem Rogatec (Fototeka Zavoda za kulturo, turizem in razvoj Rogatec).
7. Restavratorka SEM restavrira indonezijsko senčno lutko (Fototeka SEM; foto: Igor Omahen).
8. Restavrador SEM obnavlja vrata iz zbirke SEM (Fototeka SEM; foto: Igor Omahen).
9. Restavratorki v tekstilni delavnici SEM (Fototeka SEM; foto: Igor Omahen).
10. Terenska fotografija, ki prikazuje kravi, vpreženi v igo, Kal pri Kobaridu, 1952 (Fototeka SEM; foto: Boris Orel).
11. Na terenu pridobljena originalna fotografija, ki prikazuje oblačilni videz otrok, Bled (Fototeka SEM).
12. Primer vhodnega obrazca iz računalniške baze podatkov SEM.
13. Lesena žlica iz 19. stoletja, ki nosi nešteto zgodb (iz zbirke SEM; foto: Marko Habič).
14. Strgalnik z vidno inventarno številko, Bistrica ob Sotli, 40. leta 20. stoletja (iz zbirke SEM; foto: Marko Habič).
15. Primer inventarnega obrazca iz računalniške baze podatkov SEM.
16. Sedeči, premišljujoči Kristus, ob njem inventarna številka (iz zbirke SEM; foto: Gorazd Makarovič).
17. Najstarejša skrinja iz zbirke SEM z letnico 1596, Gozd Martuljek (foto: Marko Habič).
18. Kozica, 20. stoletje (iz zbirke SEM; foto: Marko Habič).
19. Zdravko Caharija iz Nabrežine pri Trstu v depoju SEM ob čupi, ki jo je njegova družina izročila muzeju (Fototeka SEM).
20. Naslovnica publikacije Muzejske poletne delavnice, ki jo je organiziral Muzej novejše zgodovine iz Celja v Muzeju na prostem Rogatec.
21. Terenska fotografija, ki prikazuje podkovanje vola, Krmci, 1950 (Fototeka SEM; foto: Boris Orel).
22. Oranje na njivi Kmetijske gospodarske zadruge, Šentvid pri Stični, 1940 (Fototeka SEM).
23. Peka kruha v Muzeju na prostem Rogatec (Fototeka Zavoda za kulturo, turizem in razvoj Rogatec).
24. Del kuhinje v muzejski hiši Muzeja solinarstva v Krajinskem parku Sečoveljske soline (Fototeka Pomorskega muzeja »Sergej Mašera« Piran; foto: Zora Žagar).
25. Pobiranje soli v Sečoveljskih solinah (Fototeka Pomorskega muzeja »Sergej Mašera« Piran; foto: Sergio Gobbo).

*Priročnik za varovanje premične kulturne dediščine
v muzejih na prostem*

mag. Polona Sketelj

Jezikovni pregled: Ingrid Slavec Gradišnik

Oblikovanje: Darja Klančar

Grafična priprava: Sebastijan Frumen, s.p.

2. izdaja

Izdal: Slovenski etnografski muzej,
zanj Bojana Rogelj Škafar

Tisk: Tiskarna Para

Naklada: 300 izvodov

Ljubljana 2011

Za strokovno branje besedila se zahvaljujem Bojani Rogelj Škafar
in dr. Neni Židov.

